

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

ערב שטוען שחתימתו בשט"ח זוייפה

תיק ממונות מס' 1707-עא

(מהד"י אד"ב)

נושא הדיון

א' נתבע כערב ע"י המלוה על סמך חתימתו על שט"ח של הלוח כערב. א' טוען שאינו זוכר אם חתם על שט"ח זה, ונראה לו שחתימתו זוייפה. הוא הציג כמה צ'קים מחשבונו שכובדו ע"י הבנק, ומהם ביקש להוכיח שהחתימה בשט"ח איננה חתימתו. המלוה אינו יודע להכחיש את דברי הערב משום שהחתימה לא היתה בנוכחותו, והלוח הוא שהחתיים את הערב. הקיום נעשה בבית הדין לעת ערב, לאחר שהצדדים קבלו עליהם את בית הדין גם אם הקיום פסול בלילה.

פסק דין

עפ"י ראות עיני הדיינים אכן החתימה בשט"ח אינה דומה לחתימה של א' בצ'קים שהוצגו, ולפיכך פטר בית הדין את הערב מהתביעה.

(-) שמואל חיים דומב

(-) יהושע ווייס

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

השאלות לדיון

- א. טענת מזוייף על שט"ח בכת"י ללא עדים.
- ב. חיוב שבועה בתביעה שאינה אלא על סמך חתימת הנתבע.
- ג. קיום חתימה ע"י דימוי לחתימות אחרות.
- ד. קיום חתימת ידו בשטר ללא עדים.
- ה. קבלו עליהו קיום חתימת המתחייב בלילה.

תשובה

א. פסק הרמב"ם טו"ג פ"ו ה"ג: וכן אם הוליא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואמר לא היו דברים מעולם וזה אינו כתב ידי, אם הוחזק כתב ידו בצי"ד או שבאו עדים שהוא כתב ידו ה"ו הוחזק כפרן ומשלים. ובצ"ע סייט סעי' א' וב: הוליא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין וכו' ואינו נאמן לומר לא היו דברים מעולם וכו'. אפילו נתקיים בצי"ד שהוא כתב ידו אין לו אלא דין מלוה ע"פ בעדים וכו' אבל אם טוען פרעתי נאמן וכשבע היסת ונפטר ואינו יכול לומר שטרך בידי מאי בעי שאינו חושש להניחו בידי כיון שאינו שטר גמור, ואם מודה לו מקלת נשבע שבועה דאורייתא, ואם כפר ואמר שאינו כתב ידו, אם נתקיים בצי"ד או שעדים מעידים שהוא כתב ידו הוחזק כפרן ומשלים, ואם לאו נשבע היסת ונפטר. וברמ"א: וי"א דאינו יכול לומר פרעתי על כתיבת ידו, ואין לדין בזה אלא מה שענינו רואות. ע"כ. על גדריו ודיניו של כתי"י עיי' פס"ד ירושלים כרך יב עמ' מז.

וכתב בחידושי הרשב"א גיטין ט א דטענת מזוייף שייך רק בלוה עצמו דמאי טעין בצרי מזוייף, אבל בלקוחות ויתומים דשמה נינהו לא חיישינן ליה כלל, דמזוייף טענה דלא שכיחא היא, ועיי' רש"י שם ג א דלא חליף איניש לזיופי. ויש לדון כשטען הערב אינו זוכר שחתמתי ולא מסתבר שחתמתי אם נחשב כטוען להד"ס בצרי או רק בשמא, ועיי' פס"ד ירושלים כרך יא עמ' סה מצעה"ת דברי הוא כשיכול להשבע על טענתו, לפי"ז אינו זוכר אין זה ברי אע"פ שאומר שמסתבר לו שלא חתם, ודינו כאינו יודע אם נתחייבתי שהמעשה, אבל לדעת רש"י, עיי' פס"ד שם, גם טענה שעל פי הסתברות נחשבת ברי, ועיי' רש"י ב"מ ד' ד' ד"ה אימור "וכל אחד ואחד סבור אני הגבהתיה תחילה וכולה שלי וכי משתבע על חליה בקושטא משתבע", ועיי' רוחא שמעתא ריש ב"מ.

ב. בנידון דידן שהתובע לא יודע להכחיש בצרי את הנתבע, שהרי לא ראה אותו איך שמסכים לערוך ללוה וחותם על השטר, כיון שהלוה לקח השטר מהגמ"ח להחתים את הערב בציתו, וכל התביעה היא רק על סמך החתימה שלפנינו, ויש לדון האם תביעה כזו מחייבת שבועה, דהנה בגמ' ב"מ ד' א הלך האזה שבהן ע"י טענה וכפירה הן באין, וכתב בני"י דטענה דפיו טענת ברי היא וטענה דע"א אפילו בטענת שמא נשבעין וכמו שכתב הר"י"ף בשבועות מ א, לפי"ז אין הנתבע נשבע על טענת שמא, אך כבר דחו הרמב"ן והר"ן ב"מ שם שלעולם גם טענת שמא חשובה טענה, ועיי' קהלות יעקב כתובות סיי' יז די"ל דדעת הר"י"ף ע"י"א מחייב שבועה גם בטענת שמא היינו משום שבטענת שמא חשוב כמשיב אבידה, לפי שאינו חושש לכפור ולהכחיש, אבל כשיש ע"י"א לריך להשבע להכחישו, ולעולם גם טענת שמא חשובה טענה, אבל הסוברים שגם בע"א אין נשבעין על טענת שמא הם סוברים שטענת שמא אינה טענה, ועיי"ש גם להרי"ף י"ל דטענת שמא אינה טענה, ומה ע"י"א משביעו הוא משום שתובע ע"י"א הע"א זה

גופא הוי טענה שהעד יודע שהוא חייב לו, ועיי' ברכת שמואל צ"מ סי' ד.
ומעתה יש לדון כשתובע שמא והכתיי מסויעו האם מחייב שבועה או לא, האם זה דומה לעי"א מסויעו או
לא, דאם נאמר שאינה חסובה טענת צרי גם היסת אין נשבעין עליה, וכמו שפסק הרמב"ם ט"ז פ"א ה"ז
ומ"מ ש"ס (ועיי' מרדכי שבועות סי' תשעב כתב בשם רבינו ברוך שבועה דרבנן משבעין אף על טענת
שאל).

ג. פסק צ"ע סי' מו סעי' ז: באחד מחמשה דרכים מתקיים השטר וכו', הרביעי, שיבואו עדים ויעידו
שזה כתב ידו של אלו. החמישי שיהא כתב ידו יולא משטרות אחרות ועורכים בית דין זה הכתב לאותו
הכתב שבשטרות אחרות ויראה להם שכתב ידי אלו הוא כתב ידי אלו וכו'. והנפ"מ בין האופן הרביעי
לאופן החמישי מצוואר מתוך לשון השו"ע עלמו, דבאופן הרביעי הקיום הוא על פי עדות העדים
המקיימים, ואילו באופן החמישי בית דין עצמם מקיימים על פי מה שענייהם רואות. וכתב הריטב"א
כתובות כא' א' כתב חתימת ידיה אחספא ושדי ליה צבי דינא וכו' דהשתא לא מסהיד איהו על חתימת ידיה
אלא צי דינא מקיימין ליה דמדמין כתיבה לכתיבה. ומכאן אני אומר שישראל שהיה חסום בשטר ואח"כ
נשתמד ואין עד שיעיד על כתב ידו וכו', מחזיק חתימת ידיה צבי דינא ומדמי ליה, דהא לא השיבא
עדות. ע"כ. ונראה דזו גם כוונת תוס' צ"ב מ' א' (ד"ה לט ב ד"ה מחאה) וקיום שטרות נמי משום דמעשה
צ"יד הוא וכל מעשה צ"יד נכתב שלא מרטרן החייב. ע"כ. ולכאורה הרי בקיום שעי' עדות קיום אמנם
הפס"ד של הקיום הוא מעשה צ"יד, מ"מ הקבלת עדות היא ככל קבלת עדות ואין מקבלין העדים שלא
מדעתו ושלא בפניו (וכבר נחלקו בזה בגמ' צ"ק ק"ב ב), ונראה דכוונת התוס' לקיום שמקיימין צ"יד
עפ"י השוואת החתימות, שאז גם להשוואה עצמה תורת מעשה צ"יד עלה, וע"כ אי"ל לה דעת המתחייב
ואי"ל שיהיה בפניו, וכמו שכתב כסף הקדשים סי' מו סעי' ה דבקיום שטר ע"י חתימת יד שוות משטרות
כהלכה י"ל שמקיימים גם לגבי יתומים קטנים בחתימת יד לזה, כי צ"יד מקיימים. ע"כ.

ונראה דזה דוקא כשהשוואת החתימות נעשית ע"י צ"יד, אבל אם השוואת החתימות נעשית ע"י
גרפולוגים, ה"ז עדות קיום ולא מעשה צ"יד.

ד. כתב הש"ך סי' סט ס"ק יב דמשי"כ לחלק בין קיום עדי שטר לבין קיום כתיי הוא דוקא בכל הנך
דמקיימים מכת קולא דקיום שטרות דרבנן, כגון שלא בפני צע"ד וכו', אבל לענין קיום משני שטרות
ושתי כתובות ודכוותיה, כיון דלא איתמר בהדיא בש"ס דטעמא הוא משום קיום שטרות דרבנן, אמרינן
דמסתמא קיום גמור הוא לכל מילי. עיי"ש.

אמנם קול"ה"ח שם ס"ק ה חלק על הש"ך וכתב דגם בכת"י הלוה אין חוששין לזיוף מן התורה כמו בשטר
עם עדים, ועוד, דעיקר הטעם דמן התורה לא חיישינן לזיוף הוא משום חזקה דלא חזיף אינש ולא משום
דנחקרה עדותן, וה"ה בכת"י הלוה נמי לא חזיף אינש לזיופא, וכ"מ בסמ"ע סי' קי ס"ק י' דכת"י הלוה לא
גרע משטר בעדים, וכ"כ צ"ע"ת תורת חיים למוהר"ש ח"א סי' לב דמקיימין כתיי הלוה שלא בפניו.

ע"כ. ובקלוה"ח שם ס"ק ח כתב דאע"פ שאין חוששין לזיוף מה"מ זכת"י מ"מ לא מהני ביה קיום משני שטרות, כיון דלא הוי קיום מעליא שע"י טב"ע, אלא כמו סימנין, ולא כהש"ך. ועיי"ש בנתה"מ ס"ק ח מהדו"ק ומהדו"ב ובמש"ב. וכתב בשו"ת עין יצחק אבהע"י ח"א סי' לא אות ח שהעיקר להלכה כדעת הש"ך. אמנם ע"י באורחות המשפטים כלל לו אות ז דלא קיי"ל כהש"ך בזה.

וגר"ח ש"ס נתקבלה עדות השוארת חתימות ע"י גרפולוגים, גם לדעת הקלוה"ח שקיום עפ"י שני שטרות אינו אלא כסימנין ואין מוליחין ממון עפ"י סימנין, נראה דדקדקה מדעית של גרפולוגים המבוססת על בדיקת לחצי הכתב וכו', גם לקלוה"ח מועילה, כיון דדמי לטב"ע.

ה. כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' מתקמד (תקט) שכיון שהוא יושב ודן יחידי ובאין לפניו לדון הוי כאילו קבלום עליהם, ואע"ג דאין דנין בליה אס באו בעלי דין לדון בליה הוי כאילו קבלו עליהם דין לילה, אלא שכתב שם שאפילו כשבאין שני הבע"ד יחד היה רגיל לומר להם אתם מקבלים עליכם וכו' והן אומרים הן, "וכן נכון לעשות כן". וכ"כ הב"ח סי' ה עפ"י הירושלמי לענין לילה שאם באו לדון בליה הוי כקבלו עליהם. וע"י משל"מ סנהדרין פ"ג ה"ג שדחה ראיית הב"ח מהירושלמי, וע"י שער משפט שם שכיון שדנים לפניהם אין לך אומדנא דמוכח גדולה מזו שדאי קבלום עליהם, ועיי"ש לענין בא לדון בליה דלריך קבלה בפירוש, דלאו כו"ע גמירי והס סברי דיכולין לדון בליה והוי קבלה בטעות (וע"י אורח משפט שם), וע"י אמרי בינה הלכות דיינים טוף סי' יא שלפי השב"י ח"א סי' קלו דוקא ביחיד מומחה שמתר לו לדון יחידי מדד הדין, ורק מדברי סופרים לריך שלושה, אס באו לפניו הוי כקבלוהו עליהו, אבל בפסולים לדון אין ביאת בעלי דין לפנייהם חשובה קבלה.

וגר"ח תלות השאלה בחקירת שעורי הגרי"מ פיינשטיין סנהדרין (עמ' יט) האס בקבלוהו עלייהו יס לפס"ד שלהם גדר דין, או שאיטו אלא פשרה ומחילה, שיכולים הבעלי דין למחול אחד לשני לפי מה שזירו להם, אך אין לזה גדר דין. והוכיח מהרמב"ן עה"ת פרשת משפטים שבקבלוהו עלייהו יס לזה גדר דין, עיי"ש (וע"י נתה"מ סי' כב ס"ק ד ושו"ת ר' אליהו מורחי סי' כד במחלוקת הסמ"ע והש"ך והקלוה"ח שם אס קבל עליו כשר אחד במקום שלושה אס חשיב תרתי לריעותא, האס כשקבל עליו יס לו מורת צי"ד או לא). וגר"ח ש"ס זה גדר מחילה לריך קבלה מפורשת, אבל מכללא אי אפשר לדון בו מחילה, אבל אס זה גדר דין י"ל שמשפיק אס באו לדון לפניו אפילו בלי קבלה מפורשת, אלא שלפי השער משפט יס בזה אומדנא דמוכח, וכאילו קבלוהו בפירוש, וז"ע.